

cum degenerant, atque silvescunt, ferunt labruscas. Ezechiel in tricesimo primo Cedri allegoria regis Assur vires et potentiam describens, nihil item dicit, quod Cedro non proprie et litterate conveniat (1): *Ecce, inquit, Assur Cedrus in Libano pulcher ramis, et frondibus nemorosus, et excelsus altitudine, et inter condensas frondes elevatum est cacumem ejus.* In Libano, inquit, nam Libani montis cacumina Cedris consita erant, et libanotica Cedrus caeteris praestabat omnibus. Addit: *Aquae enutrierunt illum, abyssus exaltavit illum, et flumina ejus manabant in circuitu radicum ejus.* Nam et hoc ad naturam arborum pertinet, nam quae irriguae sunt, proveniunt felicius. Quare subjicit: *Propterea est elevata altitudo ejus super omnia ligna regionis, et multiplicata sunt arbusta ejus, et elevati sunt rami ejus prae aquis multis,* et quoniam in patula, et frondibus plena arbore, aviculae nidulari solent, etiam adjecit: *Cumque extendisset umbram suam in ramis ejus fecerunt nidos omnia volatilia coeli, et sub frondibus ejus genuerunt omnes bestiae saltuum,* et caetera quae sequuntur. Idem navis allegoria Tyrum describit, et istas allegoriae leges exactissime servat. Ait: *Abietibus de Sanir extruxerunt te.* Etenim navibus aedicandis abies est aptissima, ex quo illud Poetae:

Et abies casus visura marinos.

Addit: *Cedrum de Libano tulerunt, ut facerent sibi malum.* Nam est maxime procera Cedrus, quae provenit in Libano. Pergit: *Quercus de Basan dolaverunt in remos tuos.* Apte scilicet ad ipsarum naturam rerum. Nam remi e materia duriori, qualis quercus est, fieri debent, quod iis propulsa navis fluctus secet. *Et transtra tua fecerunt sibi e bore Indico; et praetoriola de insulis Italiae: Byssus varia de Ægypto texta est tibi in velum ut poneretur in malo: hyancinthus et purpura de insulis Elisa,* facta sunt operimentum

(1) Eze. xxxi.

tuum. Habitatores Sidonii et Aradii fuerunt remiges tui, sed nullum est hujus, quam dico, observationis illustrius exemplum eo, quod in capite XVI ponit idem propheta. Nam demonstratus quanto amore Deus prosequutus fuerit Iudeorum Rempublicam, quamque ipsa vicissim malam ipsi gratiam retulerit, puellam inducit infantem, quam cum sui exposuissent, alius quidam fovit, et usque ad nubilem aetatem eduxit, ac tandem duxit uxorem, cui ipsa puella conjugii fidem vulgato corpore postea fregit: itaque hujus allegoria, Synagogae describit facta impia, ita tamen artificiose ut nihil non ducat e rei similis, quam sumit, natura atque more (1). *Quando nata, inquit, es, in die ortus tui non est praecissus umbilicus tuus, et aqua non es lota, neque sale salita, nec involuta pannis: non pepercit super te oculus ut faceret tibi unum de his misertus tui, sed projecta es super faciem terrae.* Quae certe omnia iis infantibus accident, quos sui parentes abjiciunt, atque exponunt. Et pergit: *Transiens autem per te, vidi te conculcari in sanguine tuo, et dixi tibi cum esses in sanguine tuo: vive, et grandis effecta es.* Quo significat se, pro eo quod accidere solet cum abjectam illam infantem et omni ope destitutam vidisset, pietate commotum nutriendam suscepisse, nutrituisseque tamdiu, quoad pervenit ad aetatem nubilem, qua in aetate, quia foeminae pubescunt, et tumere incipiunt eis ubera, et mundicias amant, et congregi cum viris appetunt, id ut etiam imitaretur, adjecit: *Et pervenisti ad mundum muliebrem, ubera tua intumuerunt, et pilus tuus germinavit, et ecce tempus tuum tempus amantium, et juravi tibi, et ingressus sum pactum tecum, et facta es mihi.* Itaque eam matrimonio copulavit sibi. Et quoniam qui uxores ducunt, eas comptas et lautas volunt: aurumque ob eam rem atque vestes, qui se ornent illis tribuunt, idcirco ut allegoriae serviret, id etiam expressit subjiciens: *Et lavi te aqua, et unxi te oleo,*

(1) Eze. xvi.

et vestivi te discoloribus, et calceari te hyacintho, et cinxi te byssso, et indui te subtilibus, et ornavi te ornameneto, et dedi armillas in manibus tuis, et torquem circa collum tuum, et dedi inaurem super os tuum, et circulos in auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo. Et habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo, et exposuisti fornicationem tuam omni transeunti. Nam fide violata ad artes meretricias se convertit. Meretrices autem, ut mos erat illius aetatis hominum, tuguriolo, aut tabernaculo constructo extra urbem, et juxta vias residebant. Quare addit: *Et sumens de vestimentis tuis aedificasti tibi lupanar, et fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis, ad omne caput viae aedificasti signum prostitutionis tuae, et abominabilem fecisti decorem tuum, et divisisti pedes tuos omni transeunti.* Quae certe universa ex eo ducuntur quod iis accidit, quae corpore quaestum faciunt. Denique Christus ipse in iis parabolis quibus utitur, idem omnino servat, ut ad eas sive personas, sive res, quibus parabolae constant, omnia accommodatissime dicat. Nam illae parabolae ad hoc allegoriae, de quo agimus, genus sunt referenda. Id patet in parabola de vinea, de decem virginibus, de convivio et invitatis, de semine in terram jacto. Denique in parabolis omnibus. Quare hoc maneat fixum in verborum allegoria, ea verba, quae rei similis propria sunt, de re simili quae sumitur semper dici, et ex ea ad aliam transferri. Quibus sic constitutis, quid ipse de proposita quaestione sentiam, ordine dicam per quaedam distincta capita, quorum primum hoc est.

I. Personae in hoc carmine inductae, et sub quibus loquunt Ecclesia, atque Christus; sic loquuntur: uti ipsas personas loqui decet, id est, sicut qui inter se amant, loqui solent. Nam primo hoc carmen, ut supra demonstratum est, totum constat allegoria, dum sub persona viri ac foeminae, Christi, atque Ecclesiae amores commemorat. Sed in hoc allegoriae genere, ratione ejus id exigente, et sine cuius causa institutum est, postulante: et consuetudine sacrarum

litterarum suffragante perpetua, quidquid dicitur iis personis accommodatur, quae externe inducuntur. Igitur et quae hic dicitur, id omne duci debet ex inductae personae, id est ex personae amatoriae ratione atque natura. Praeterea, hic commemorantur oscula, enarrantur suspiria, referunt suspicione desideria amantium invicem congregati cupientium exponuntur, laudes scribuntur, quibus se mutuo celebrant, invitationes, blanditiae, querimoniae recitantur: et in eo hujus carminis oratio fere tota consumitur. Atqui haec e corporeo amore omnia duci possunt, ac sine dubio talia sunt, qualia, quae iis, qui mutuo amant, eveniunt. Igitur etsi daremus in hoc libello inesse aliquid, quod a more, et consuetudine amantium recederet, tamen ex eo statuendum non esset de isto carmine; quando constat ejus pleraque aptissime convenire cum natura atque more. Semper enim ex eo quod maximas partes continent, latissimeque funditur, tota res appellat. Et quidem qui contra sentiunt, id sentiunt quia unus, aut alter hujus carminis locus, non nihil ut ipsis videtur, discrepat, ab eo quod fieri more solet, et e minima parte de tota re judicant, quo nihil fingi potest injustius. Nam si id sibi concedi volunt, ut quod ex uno loco, paucisve locis argumentum ducunt, id validum sit et firmum, cur non concedant potiora illa esse, et validiora argumenta, quae nos ex tota re ducimus? Et si argumento est ista non quadrare in corporeum amorem, quia pars earum minima non quadrat, sit arguento apte respondere, quia pars maxima apte respondet. Constat sub imagine duorum amantium Christi amorem cum Ecclesia in hoc carmine exprimi: constat Ecclesiam sub persona amatoris foeminae induci: constat ei personae foeminae, foeminei corporis membra tribui, oculos, genas, ubera, foemora. Qui igitur sit vero simile eis membris non ea tribui, quae ipsa decent quae ad ipsum compositionem, et speciem attinet? ut sicut persona foeminae, conditionem Ecclesiae, et naturam refert: et sicut foeminei corporis membra,

partes Ecclesiae referunt, eis membris persimiles, eodem modo eorumdem membrorum figura, et confirmatio, earum partium Ecclesiae, quarum ipsa membra imagines sunt, excellentiam, et absolutionem declarat. Et si in membris corporis nominandis cuncta Deus ad foeminei refert naturam corporis, ea scilicet nominans quae natura corpori foemineo membra insunt: cur in eisdem describendis atque laudandis a natura, et a recti sermonis ratione recedet? Et si Ecclesiae tribuit ubera, ut personae quam induxit, decorum et imaginem servet, cur affingat ejusmodi ubera, qualia nec mos patitur, nec natura rerum esse permittit? Denique, quod saepe jam dico, Deus iis amantium personis id agit, ut Christi, et Ecclesiae amores declarat. Nam ni id ageret, non amatorias viri, et foeminae personas induceret, sed sumeret alias res similes. Igitur si per has personas id agit, eoque eas inducit, sequitur tales induci ab ipso, quales qui inter se amant, esse solent. Aliter enim res absurdissima efficeretur, ut idem amatorias personas induceret ad suos in earum imaginem significandos amores: idem illas ita formaret ac fingeret, non ut duorum qui inter se amarent speciem p[ro]ae se ferrent, sed ut duo monstra plane essent ab omni natura abhorrentia.

II. Deus in hoc carmine amorem suum erga Ecclesiam allegoria amorum humanorum declarat, ut ex iis quae nobis nota sunt, divini amoris nobis ignotam vim facilius perspiciamus.

Hoc primum sequitur e proxime superiori. Nam si his personis eas Deus actiones, uti docuimus, tribuit, et ea verba dat, quae ipsis more, naturaque convenient: etsi hae personae amatoriae sunt, uti constat, iis certe quae amantibus accident, hoc est, iis, quae corporei amoris propria sunt, caelestes describit amores Deus. Praeterea idem ipsum isto arguento conficitur. Propositum est Deo divinos Christi amores hoc carmine allegorice dicere: sumit ergo ad id aliam rem similem: at nullam potuit rem sume-

re, aut similiorem, aut notiorem nobis, quam eorum, qui inter se verissime et ardentissime amarent personas. Igitur amoris humani species hic sumpta est ad divinum declarandum amorem. Ad haec. Si quid obstaret, id certe esset, dedecere Deum, ut ad suos explicandos amores petat similitudines a nostris amoribus. At id minime ipsum dedecet. Nam si Deo indecorum non est se tanquam hominem amantem, et Ecclesiam item tanquam amatricem foeminam in scenam inferre, ut se in hoc carmine infert: sique se sponsum dici, et illam nominari sponsam non timet, cur reformatum pro ratione assumptae personae loqui: hoc est, agere personam quam sumit, et ut dicitur scenae servire? Nam si persona non dedecet, accidentia personae propria indecora esse non possunt. Sed quaero, divini amores qui in hoc scribuntur libro, utrum scribantur proprie, an translate? Constat non proprie, translate igitur. At translata verba ea proprie significant quae similia sunt, id est, e quibus similitudo transfertur, et hujus Cantici verba corporeos amores proprie significant, igitur ab his amoribus ducitur similitudo ad significandos divinos. Quid? nonne Hebrei ab hujus libri lectione juvenes arcent, nec ullum nisi quadragenario majorem ad eum audiendum admittunt? nonne etiam nostri Romanus et Nisenus Gregorii lectores monent, ut cum legunt, ab eo quod verba p[ro]ae se ferunt sensum avocent, et mentem ad sublimiora convertant? cur quae hoc? nisi quia amoris corporei imago sumitur ad divinum declarandum amorem? nisi quia nihil in hoc libro dicitur, quod non ex eo ducatur, quod accedit in humanis amoribus? nisi quia ea plane dicit, quae in amore corporum dici ac fieri videmus. Denique idem ipsum veteres patres affirmant. Dionysius in supra citata Epistola, de hoc Cantico ita: καὶ τὰς τῶν ἀσμάτων προσύλους καὶ ἑταιρικάς πολυπολέμας, id est, et illas Canticorum corporeas, et meretricias affectiones multiplicies. Gregorius Nisenus in oratione secunda: εἰκόνα τινὰ τῶν κατὰ τῶν βίον ἡδέων, εἰς τὴν τῶν δογμάτων τούτων

κατασκευὴν τεκμηράμενος; ἡ δὲ εἰκὼν γαμικὴ τις ἐστὶ διασκευὴ, id est, imaginem quamdam eorum quae in vita suavia, et voluptuaria sunt, ad hujus doctrinae demonstrationem molitur, imago autem illa nuptialis et apparatus. Et rursus in oratione tertia, καὶ τούτου χάριν τὸ σφρόντωτον τῶν καθ., ἡδονὴν ἀνεργούμενον, λέγω δὲ τὸ ἐρωτικὸν πάθος, τῆς τῶν δογμάτων ὑρηγήσεως αἰνιγματωδῶς προεστήσατο, οὐα διὰ τούτο μάθωμεν ὅτι χρῆ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ απρότιτον τῆς θελας φύσεως καλλος ενατενίζουσαν τοσοῦτον ερᾶν εκείνου, ὅσον ἔχει τὸ σῶμα τὸν σχέσιν πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ ὁ μόνος φύλον μετενέγκουσαν εἰς ἀπάθειαν τὸ πάθος, id est, et ea de causa quod in iis, quae cum voluptate fiunt, est vehementissimum, affectionem amoris dico, id expositioni doctrinae suae praetulit allegorice, ut ex eo disceremus oportere, ut anima in divinae naturae inaccessam intenta pulchritudinem, eam tantum amet, quantum corpus erga id quod affine ipsi et cognatum est, affici solet: transferatque quod passioni obnoxium est, ad id quod passionis est expers. Et paulo infra: τι γάρ ἄν γένοιτο τούτου παραδοξώτερον, ἢ τὸ ἀυτὸν ποιῆσαι τὴν φύσιν τῶν ιδίων παθημάτων καθάρσιον, διὰ τῶν νομιζομένων ἐμπαθῶν ρρημάτων, τὴν ἀπάθειαν νομοθετούσαν, καὶ παιδεύουσαν, id est: Quid enim magis praeter opinionem fieri potuit, quam efficere, ut a suis passionibus natura se, eis ipsis mundaret, dum iis verbis, quae affectus, et perturbationes ebullire videntur, docet, et instituit apathiam. Origenes prima homilia: Libellus hic epithalamii habens speciem in modum drammatis conserbitur. Drama autem est, ubi certae personae introducuntur, quae loquuntur, et aliae interdum superveniunt, aliae recedunt, aut accedunt, et sic totum in mutationibus agitur personarum. Haec igitur est totius libelli species, et secundum hanc pro viribus historica a nobis aptabitur expositio, spiritualis autem intelligentia, sicut in praefatione signavimus de Ecclesia ad Christum sub sponsi, et sponsae titulo. Et subdit. Introducitur ergo nunc per historiae speciem sponsa quaedam, quae suscepit quaedam sponsaliorum et dotis titulo dignissima munera,

ab sponso nobilissimo, sed plurimo tempore moram faciente sponso, solicitari eam desiderio amoris sui, et confici jacentem domi suae. Psellus scriptor perantiquus, cuius libri fragmenta quaedam in suum librum Theodoretus retulit, Canticum, inquit, Canticorum, quod eleganter admodum, et sub specie, ac figura quadam nuptiarum, tradit humanae animae perfectionem. Sub figura inquit, et specie nuptiarum, at nuptiae ad corporeos amores pertinent, eisque constat. Gregorius Romanus: Hinc est, ait, quod in hoc libello amoris quasi corporei verba ponuntur, ut a corpore anima per sermones consuetudinis suae refricata recalescat, et per verba amoris, qui infra est, excitetur ad amorem qui supra est. Nominantur enim in hoc libello oscula, nominantur ubera, nominantur genae, nominantur foemora, in quibus verbis non irridenda est sacra Scriptura, sed amplius Dei misericordia consideranda, qui dum membra corporis nominat, sic nos ad amorem vocat; quique ut cor nostrum ad investigationem sacri amoris accenderet, usque ad amoris nostri verba descendit. Sed unde se loquendo humiliat, inde se intellectu exaltat, quia ex sermonibus hujus amoris discimus, qua virtute in divinitatis amore ferveamus. Bernardus in Cantica (1): «Si de carnis libibus sponsis, et eorum amoribus quaestio est, sicut literalis superficies praelusisse videtur.» Et Homilia LXXIV. «Nos in expositione mystici eloquii caute, et simpliciter ambulantes geramus morem Scripturae, quae nostris verbis sapientiam in mysterio absconditam loquitur, nostris affectibus Deum figurat, et insinuat notis rerum sensibilium similitudinibus.»

Et in Homilia LXXXIII: «Haec littera gustata carnem sapit, sed enim quod in ea tectum est de Spiritu Sancto est.» Idem Glossa affirmit, quae ordinaria vocatur. Idem Nicolaus Lyranus, idem alii sexcenti.

(1) Bernard. homil. LXXV in Cantica.

III. Deus in hoc carmine, etsi amoris corporei allegoria suum erga Ecclesiam amorem declarat; tamen eam non dicit ab amore lascivo, sed ab honesto et pudico, quialis conjugum est.

Dico itaque Deum, quamvis ex amore corporeo similitudines ducat ad suum exprimentem amorem: quamvisque utatur iis verbis, quibus, qui inter se amant, uti solent, quamvisque ea, quae in nostro amore accidentunt, transferat ad suum; nusquam tamen ipsum in hoc libro similitudinem ducere ab aliqua lasciva, et turpi re, earum quae in impudico amore saepe accidentunt; nusquam verbo, turpe aliquid quod significet, uti nusquam amoris aliquid referre, quod sit cum turpitidine, et lascivia conjunctum; sed ex iis, quae in amore contingunt, ea tantum sumere, quibus ingens ille quidem, ardensque, sed tamen pudicus significetur amor. Hoc vel ex eo liquet, quia impudica dicere, aut eorum aliquid in oratione ponere, etsi alterius rei significandae causa ponatur, tamen alienum videtur esse, non solum ab eo quod sacram Scripturam decet, sed etiam ab eo quod viri modesti et graves in suis scriptis faciunt (1). Qua de re Nazianzenus Grego. in supra citato loco rectissime scribit:

Δεῖ γάρ, ὡς γουν ἐμοὶ γε δοκεῖ τῶν θειῶν μηδὲ τὰς εὐδέξεις; καὶ τὰς ἐμφάσεις απρεπεῖς εἰναι καὶ αναξίας τῶν δηλουμένων, μαδὲ δίκις ἀν καὶ ἀνθρώποι λεγουμένων περὶ αυτῶν δυσχεραίν οἱεν ἀλλὰ ἦ τὸ καλλιστὸν πάντως ἔχειν, ἦ μὴ τὸ ἀσχιστον, ἵνα τὸ μὲν τοὺς σοφοτέρους ἐυφρανη, τὸ δὲ μὴ βλάπτει τοὺς πλέιονας, id est: Rerum divinarum mea certe sententia, ne demonstrationes quidem ipsas externasque species dishonestas esse convenit, rebusque significandis indignas, ac denique tales, ut homines quoque ipsi eas de se praedicari permoleste laturi sint, verum aut maximam pulchritudinem habere, aut certe a summa turpitidine abesse, ut hoc quidem eruditiores oblectet, illud autem vulgi animos minime labefactet.

(1) Greg. Nazianzen.

IV. Hujusmodi scripta allegorica duplcem sensum habent, unum in promptu, quem verba p[ro]ae se ferunt: alterum interiorem, et reconditum, ad quem omnis intentio sribentis dirigitur, qui sensus, et re, et nomine differunt.

Confirmo singula. Primum hujusmodi scripta duos habere sensus, ex iis, quae diximus, sequitur. Nam si hujus oratio carminis amantium sermones refert, ut in eorum imagine ratio cognoscatur, et forma divinorum amorum, necesse est, ut exterius unum sonet, interius alterum significet. Quod ut clarius cognoscatur, adverti debet, ea vocabula, quae plures significant res non ob unam rationem aliquam, quae sit rebus communis, id est, quae ea significant, quae Graeci vocant homonyma, differe ab iis vocabulis, quae translate ponuntur, in eo quod res, quas significant, significant proprie, et ex aequo omnes: et ob eam causam quoties ponuntur in oratione ad unum aliquod eorum, quae significant declarandum, quae ex hujusmodi verbis oratio constat, unam tantum sententiam habet. Quia etsi e verbis plura significantibus constet, tamen constat ex illis quatenus referuntur ad unum eorum tantum, id est, quatenus, id unum significant, quod is, qui loquitur, animo comprehensum verbis explicare voluit, cum quo, quia cognationem nullam habent res caeterae, quae eisdem significantur verbis, fit, ut non idcirco haec posita in oratione censeantur, quia illud positum est. Itaque e verbis plura significantibus, unius significati atque sententiae una et simplex oratio conficitur. At quae translate posita sunt vocabula ita significant plura, ut eorum unum in altero et ex altero significant. Nam in uno proprium habent domicilium, e quo transferuntur, et tanquam demigrant in alienum. Itaque unum proprie et proxime, caetera traslate, id est, intercedente illo uno, significant. E quo efficitur necessario, ut quae ex his vocabulis oratio constat, ea sententiam multiplicem habeat: habet enim, ut minimum sensum duplcem, unum quem verba, ex eo quod proprie significant,

prae se ferunt, alterum, quem innuunt, ex eo, ad quod transferuntur. Nam transferri verbum id, scilicet, est, similitudine ejus, quod proprie significat, aliud significare quod est simile illi. Quare poni in oratione non potest quin pro utroque ponatur. Itaque utrumque nobis simul objicit contundum: alterum aperte alterum tecte, alterum prope oculis, id ut videamus, alterum animo, ut tacite contemplemur. Ut exempli gratia, si dico animo fluctuare me, irrequieti maris, ac fluctibus agitati speciem eorum, qui audiunt, sensibus offero, ac una declaro meum similiter agitari animum, idque unico verbo. Inest enim certe in omni allegoria, et metaphora, tacita similitudo quaedam. Qui enim se fluctuare dicit, hoc plane dicit, ut mare fluctibus, sic se agitari curis. In quo, uti constat, duas simul res, mare atque animum, fluctus atque curas, quarum una alterius imago est, in conspectum adducit. Isto porro unius verbi duos sensus, ac translate positarum vocum duas sententias multum inter se differre, ex eo perspicitur, quod externus ille sensus, quem vocabula proprie faciunt, non est proprie sensus, non enim in eum is, qui dicit, proprie animum intendit suum, nam allegorica oratio, non earum rerum declarandarum gratia conficitur, quas proprie significat. Itaque non est proprie sensus, sed est, ut ego illum nominare soleo, sonus quidam verborum, aut, ut Bernardus eum appellat, literalis superficies, aut literae tenor et cortex; est qui intelligentiam historicam eum vocitet, ut Origenes fecit, quamquam sicuti sensus proprie non est, sic historicus aut literalis sensus dicendus non erit. At alter interior verus orationis sensus est, nam adeum, quidicit, proprie refert se, et ejus declarandi atque explicandi causa suam orationem instituit, et ob id historicus est dicendus sensus, quia dicenti, aut scribenti est propositus proprie et praecipue. Nam is dicitur historicus esse sensus, quem, qui dicit, aut scribit explicare sibi proprie proponit verbis, sive propriis, sive translati. Itaque is, quem dico, et ad quem

explicandum vocabula transferuntur, historicus sensus erit, quia est scriptori propositus: atque idem rursus dicetur mysticus, quia est interior, et figuratus, id est, figuris, et imaginibus, cum verborum, tum rerum expressus: dicique etiam spiritualis possit ob eas circa quas versabitur res, quae, si ad animi divinum cultum, et institutionem pertinebunt caelestem, quaecumque de eis oratio habebitur, spiritualis dicetur. Qualis est interior hujus carminis sensus, qui una, et historicus est, quia scriptori propositus, et mysticus, quia interioribus rerum et verborum figuris expressus, et spiritualis, quia pertinet ad erudiendum caelesti doctrina animum.

Absoluta hujus Carminis, et similius scriptorum explanatio, duabus constare debet rebus: et nonnulla enodatione eorum, quae verba proprie prae se ferunt, et eorum, ad quae interius transferuntur explicatione luculenta, id est, propositione imaginis, et expositione eorum, quae significantur in imagine.

Hoc caput e proxime superiori deducitur. Nam si Carmen hoc et sono constat, et sensu, id est, si unum sensibus objiciunt ejus audita verba, et alterum interius significant: sique e uno ad alterum gradus sit, et in uno latet alterum, sequitur non posse rite explanari nisi utrumque enodetur. Deinde ad quod explanandum, alterius adhibetur similitudo rei, id intelligi satis nequit, ejus unde similitudo dicitur natura non ante intellecta. Sicuti nec cognosci a nobis potest, quod per imaginem aut ex imagine cognoscendum est, quandiu a nostris oculis imago abest. At, ut diximus, in omni allegoria similitudo inest tacita, igitur scripta allegorica utroque modo sunt explananda. Praeterea id fieri debere suo exemplo docent, qui hoc Carmen interpretati sunt, alias quidem alio copiosius, tamen eorum nemo est, qui non aliquid in utroque explanationis genere elaboret. Origenes in eis homiliis, quas supra citavi, pluribus in locis, antequam interiorem intelligentiam in lucem